

**PROCEDURY POSTĘPOWANIA
NAUCZYCIELI I INNYCH PRACOWNIKÓW
W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH
W ZESPOLE SZKÓŁ
PUBLICZNEJ SZKOLE PODSTAWOWEJ IM. H. MNISZEK,
PUBLICZNYM GIMNAZJUM IM. H. MNISZEK
W SABNIACH**

KRYZYSY WYCHOWAWCZE

1. Procedura powiadamiania o zakłóceniu toku lekcji	3
2. Procedura postępowania nauczycieli w przypadku agresywnego zachowania ucznia	3
3. Procedura postępowania wobec aktów wandalizmu na terenie szkoły	4
4. Procedura postępowania wobec ucznia używającego wulgaryzmów wobec rówieśników, agresja słowna	4
5. Procedura postępowania w sytuacji bójki między uczniami na terenie szkoły	4
6. Procedura postępowania w sytuacji palenia papierosów przez ucznia na terenie szkoły	5
7. Procedura w przypadku przyniesienia do szkoły alkoholu lub innych środków zmieniających świadomość	5
8. Procedura w przypadku przyjścia do szkoły pod wpływem środków zmieniających świadomość lub ich używania na terenie szkoły	6
9. Procedura w przypadku rozprowadzania na terenie szkoły środków zmieniających świadomość	6
10. Procedura, gdy nauczyciel znajdzie na terenie szkoły substancje przypominającą wyglądem narkotyk	7
11. Procedura postępowania w sytuacji kradzieży na terenie szkoły	7
12. Procedura postępowania w sytuacji zastraszania, wymuszania, wywierania presji oraz innych rodzajów przemocy psychicznej na terenie szkoły	7
13. Procedura postępowania w przypadku ujawnienia cyberprzemocy	8
14. Procedura postępowania w sytuacji agresji ucznia w stosunku do nauczycieli	8
15. Procedura postępowania w sytuacji przemocy fizycznej pozaszkolnej względem ucznia	9
16. Procedura postępowania dyrektora szkoły w przypadku, gdy policja dokonuje zatrzymania nieletniego sprawcy czynu karalnego przebywającego na zajęciach w szkole	9
17. Procedura postępowania dyrektora/wicedyrektora, pedagoga szkolnego w przypadku uzyskania informacji o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu na terenie szkoły	10
18. Procedura postępowania w przypadku żałoby po śmierci ucznia (za wyjątkiem śmierci samobójczej)	10
19. Procedura postępowania nauczycieli w przypadku konieczności zawiadomienia o śmierci ucznia	11
20. Procedura postępowania w przypadku epizodu psychotycznego ucznia	12
21. Procedura postępowania po zaistnieniu wypadku uczniowskiego	12

INNE SYTUACJE W SZKOLE - WYBRANE ZDARZENIA

22. Procedura postępowania w przypadku ewakuacji szkoły na wypadek pożaru lub innego zagrożenia	13, 14
23. Procedura postępowania w przypadku pożaru w budynku szkoły	15
24. Procedura postępowania w przypadku ataku terrorystycznego	15
25. Procedura postępowania w przypadku zabójstwa/samobójstwa	16
26. Procedura kontaktowania się z mediami w sytuacjach kryzysowych	17

KRYZYSY WYCHOWAWCZE

1. Procedura powiadamiania o zakłóceniu toku lekcji

Poprzez zakłócenie toku lekcji należy rozumieć wszelkie działania uczniów uniemożliwiające normalną realizację zajęć dydaktycznych i wychowawczych (wulgarnie zachowanie w stosunku do rówieśników, nauczyciela, głośne rozmowy, spacery po sali, brak reakcji na polecenia nauczyciela).

1. Jeżeli zachowanie pojedynczego ucznia lub kilku uczniów nie pozwala nauczycielowi na normalną realizację lekcji, wysyła on przewodniczącego samorządu klasowego z informacją do pedagoga szkolnego, a w przypadku gdy go nie zastanie, do sekretariatu szkoły. Sekretariat zobowiązany jest do natychmiastowego poinformowania dyrekcji o zaistniałej sytuacji.
2. Pedagog szkolny zobowiązany jest do udania się do sali wskazanej przez nauczyciela i ustalenia przeszkadzających uczniów, a w razie konieczności do zabrania ich z sali lekcyjnej do odrębnego pomieszczenia np. do gabinetu pedagoga lub w uzasadnionych przypadkach do gabinetu dyrektora/wicedyrektora.
3. Pedagog szkolny przeprowadza z uczniami rozmowę i ustala konsekwencje zachowania w zależności od popełnionego wykroczenia.
4. Jeżeli uczeń w rażący sposób złamał zasady, wychowawca powiadamia dyrektora/wicedyrektora szkoły, wzywa rodziców do natychmiastowego przybycia do szkoły.
5. Jeżeli przyczyną zakłócenia toku lekcji były przypadki określone w innych procedurach postępowania, należy postępować według tych procedur.
6. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajęcia w zeszycie interwencji wychowawczych.

2. Procedura postępowania nauczycieli w przypadku agresywnego zachowania ucznia

1. Nauczyciel obserwujący takie zachowanie ma obowiązek przzerwania go, używając perswazji słownej lub fizycznej.
2. Powiadamia wychowawców uczniów o zdarzeniu.
3. Wychowawca przeprowadza rozmowę z uczniem w obecności nauczyciela – świadka zdarzenia (zidentyfikowanie ofiary, agresora, świadka, ocena zdarzenia, wyciągnięcie wniosków)
4. Wychowawca informuje rodziców o zaistniałej sytuacji.
5. Wychowawca zgłasza sprawę do pedagoga szkolnego i dyrektora/wicedyrektora szkoły.
6. Wychowawca w porozumieniu z pedagogiem i dyrektorem/wicedyrektorem szkoły uzgadnia sankcje w stosunku do sprawcy zdarzenia w oparciu o Statut Szkoły.
7. Wychowawca przekazuje rodzicom w formie pisemnej lub ustnej informację na temat zastosowanych wobec ucznia konsekwencji.
8. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajęcia w zeszycie interwencji wychowawczych.

3. Procedura postępowania wobec aktów wandalizmu na terenie szkoły

1. Nauczyciel obserwujący akt wandalizmu ma obowiązek przerwania go.
2. Niezwłocznie powiadamia dyrektora/wicedyrektora szkoły, wychowawcę.
3. Wychowawca wyjaśnia okoliczności zajścia i szacuje straty.
4. Wychowawca powiadamia rodziców .
5. Wobec ucznia stosuje się sankcje zgodne ze Statutem Szkoły.
6. W szczególnych przypadkach powiadamiana jest policja, decyduje dyrektor/wicedyrektor.
7. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

4. Procedura postępowania wobec ucznia używającego wulgaryzmów wobec rówieśników, agresja słowna

1. Nauczyciel rozmawia z uczniem bezpośrednio po zaistniałym zdarzeniu i powiadamia wychowawcę.
2. W przypadku powtarzających się sytuacji – powiadamia rodziców i pedagoga.
3. W rażących przypadkach wychowawca i pedagog opracowują plan pracy z uczniem – kontrakt.
4. Wobec ucznia, który nie przestrzega zasad kontraktu stosuje się system kar zawartych w Statucie Szkoły.
5. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

5. Procedura postępowania w sytuacji bójki między uczniami na terenie szkoły

1. Nauczyciel obecny przy zajściu wydaje nakaz natychmiastowego zaprzestania bójki, w razie potrzeby rozdziela uczniów przy pomocy innego nauczyciela lub pracownika szkoły.
2. W przypadku obrażeń na ciele, niepokojącego stanu zdrowia ucznia, nauczyciel w pierwszej kolejności powiadamia dyrektora szkoły, pogotowie ratunkowe.
3. Nauczyciel powiadamia wychowawcę i pedagoga, rodziców ucznia uszkodzonego.
4. W przypadku braku obrażeń i niepokojących objawów nauczyciel zawiadamia wychowawcę i pedagoga, którzy przeprowadzają rozmowę z uczestnikami bójki.
5. Wychowawca klasy lub pedagog przekazują informację dyrektorowi/wicedyrektorowi szkoły
6. Pedagog powiadamia kuratora sądowego, jeśli ten sprawuje opiekę nad uczniem, w szczególnych wypadkach Policję lub Sąd Rodzinny.
7. Wychowawca zawiadamia rodziców/prawnych opiekunów.
8. Wobec uczestników zajścia stosuje się kary zapisane w Statucie Szkoły.
Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

6. Procedura postępowania w sytuacji palenia papierosów przez ucznia na terenie szkoły

1. Nauczyciel lub pracownik szkoły nakazuje zaprzestanie palenia i konfiskuje papierosy.
2. Zawiadamia wychowawcę klasy.
3. Wychowawca zawiadamia rodziców i pedagoga.
4. Wobec ucznia palącego na terenie szkoły stosuje się kary zapisane w Statucie Szkoły.
5. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

7. Procedura w przypadku przyniesienia do szkoły alkoholu lub innych środków zmieniających świadomość

1. Nauczyciel odbiera alkohol uczniowi; zabezpiecza w depozycie.
2. Powiadamia o zaistniałym fakcie dyrektora szkoły, wicedyrektora, pedagoga.
3. Pedagog, wychowawca lub nauczyciel interweniujący przeprowadza rozmowę wstępną z uczniem, ustala pochodzenie alkoholu, sposób pozyskania itp.
4. Wychowawca wzywa rodziców bądź prawnych opiekunów ucznia.
5. Alkohol wydaje się rodzicom za pisemnym potwierdzeniem.
6. Wychowawca, pedagog ustalają pozostałe okoliczności zdarzenia.
7. Wychowawca określa sankcje w stosunku do ucznia w oparciu o Statut Szkoły.
8. Wychowawca przekazuje rodzicom (opiekunom) pisemną lub ustną informację na temat wyciągniętych w stosunku do ucznia konsekwencji wynikających ze Statutu Szkoły.
9. Zawiadamia rodziców (opiekunów), że w sytuacji kolejnego incydentu szkoła powiadomi Sąd Rodzinny.
10. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

8. Procedura w przypadku przyścia do szkoły pod wpływem środków zmieniających świadomość lub ich używania na terenie szkoły

1. Nauczyciel odbiera uczniowi środki lub substancje zmieniające świadomość.
2. Odizolowuje ucznia od rówieśników i zapewnia mu opiekę.
3. Powiadamia o zaistniałym zdarzeniu dyrektora szkoły, wychowawcę, pedagoga szkolnego.
4. Dyrektor powiadamia policję.
5. Pedagog, wychowawca lub nauczyciel interweniujący przeprowadza rozmowę wstępną z uczniem. (ustala rodzaj użytego środka ilość, sposób pozyskania i udział osób trzecich).
6. W razie niepokojących objawów zdrowotnych ucznia wzywa się pogotowie ratunkowe.
7. W trybie natychmiastowym do szkoły wychowawca wzywa rodziców (prawnych opiekunów). Jeżeli zaistnieją jakieś przeszkody (brak kontaktu telefonicznego, pozostawanie rodziców w pracy) dyrektor określa kto do momentu przybycia rodziców sprawuje opiekę nad uczniem.
8. Wychowawca sporządza notatkę o zaistniałej sytuacji i przekazaniu rodzicom ucznia pod wpływem środka zmieniającego świadomość. Notatkę podpisują rodzice/prawni opiekunowie, nauczyciel interweniujący, drugi, współpracujący z nim nauczyciel (wychowawca, pedagog).
9. W przypadku braku kontaktu z rodzicami bądź odmowy przybycia do szkoły, o pozostaniu ucznia w szkole, czy przewiezieniu go do placówki służby zdrowia – decyduje lekarz, po ustaleniu aktualnego stanu zdrowia ucznia i w porozumieniu z dyrektorem szkoły.
10. W przypadku posiadania przez ucznia narkotyków – uczeń zostaje przekazany do dyspozycji funkcjonariuszom policji.
11. Wychowawca ustala pozostałe okoliczności zdarzenia (rozmowa ze świadkami).
12. Wychowawca ustala, w porozumieniu z dyrekcją szkoły, sankcje zgodne ze Statutem Szkoły.
13. Wychowawca przekazuje rodzicom (opiekunom) pisemną informację na temat wyciągniętych w stosunku do ucznia konsekwencji wynikających ze Statutu Szkoły.
14. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

9. Procedura w przypadku rozprowadzania na terenie szkoły środków zmieniających świadomość

1. Osoba interweniująca odbiera, zabezpiecza (opakowuje w worek foliowy, opieczetowuje, dopina krótką notatkę z podpisem osoby interweniującej) następnie przekazuje policji środki zmieniające świadomość.
2. Odizolowuje ucznia od rówieśników, pozostawia go pod opieką nauczyciela, pedagoga.
3. Powiadamia o zdarzeniu dyrektora szkoły.
4. Dyrektor powiadamia policję.
5. Pedagog, wychowawca lub nauczyciel interweniujący przeprowadza rozmowę wstępną z uczniem.
6. W trybie natychmiastowym do szkoły wychowawca wzywa rodziców (prawnych opiekunów). Jeżeli zaistnieją jakieś przeszkody (brak kontaktu telefonicznego, pozostawanie rodziców w pracy) dyrektor określa kto do momentu przybycia rodziców sprawuje opiekę nad uczniem.
7. Przedstawiciel policji przeprowadza rozmowę z uczniem w obecności rodzica. W przypadku gdy rodzic nie może w niej uczestniczyć, rozmowa przeprowadzana jest w obecności osoby wyznaczonej przez dyrektora szkoły.
8. W przypadku ucznia, u którego znaleziono środek odurzający, policjant decyduje o ewentualnej konieczności zatrzymania ucznia do wykonania dalszych czynności.
9. Wychowawca ustala, w porozumieniu z dyrekcją szkoły, sankcje zgodne ze Statutem Szkoły.
10. Wychowawca przekazuje rodzicom (opiekunom) pisemną informację na temat wyciągniętych w stosunku do ucznia konsekwencji wynikających ze Statutu Szkoły.
11. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

10. Procedura, gdy nauczyciel znajdzie na terenie szkoły substancje przypominającą wyglądem narkotyk

1. Zabezpiecza substancję przed dostępem do niej osób niepowołanych.
2. Powiadamia o zaistniałym zdarzeniu dyrektora.
3. Dyrektor wzywa policję.
4. Dyrektor przekazuje policji zabezpieczoną substancję i informacje dotyczące szczegółów zdarzenia.

11. Procedura postępowania w sytuacji kradzieży na terenie szkoły

1. Poszkodowany uczeń zgłasza kradzież pracownikowi szkoły.
2. Następuje wyjaśnienie okoliczności zajścia kradzieży:
 - w przypadku kradzieży przedmiotów o znikomej wartości sytuacja wyjaśniana jest między poszkodowanym a wychowawcą.
 - w przypadku kradzieży wartościowych przedmiotów o zajściu informowany jest dyrektor/wicedyrektor szkoły i pedagog.
3. W każdym przypadku kradzieży wychowawca informuje rodziców.
4. Wychowawca lub pedagog powiadamia kuratora sądowego, jeśli ten sprawuje opiekę nad uczniem.
5. W szczególnych przypadkach powiadamiana jest policja lub Sąd Rodzinny.
6. Wobec winnego ucznia stosuje się kary zapisane w Statucie Szkoły.
7. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

12. Procedura postępowania w sytuacji zastraszania, wymuszania, wywierania presji oraz innych rodzajów przemocy psychicznej na terenie szkoły

1. Uczeń zgłasza zajście do nauczyciela dyżurującego lub wychowawcy.
2. Wychowawca wyjaśnia okoliczności zajścia.
3. Wychowawca powiadamia rodziców.
4. Wobec winnego ucznia stosuje się kary zapisane w Statucie Szkoły.
5. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

13. Procedura postępowania w przypadku ujawnienia cyberprzemocy

1. Ustalenie okoliczności zdarzenia (rodzaj materiału, sposoby rozpowszechniania, ustalenie sprawcy, świadków zdarzenia).
2. Zabezpieczenie dowodów cyberprzemocy.
3. Powiadomienie o cyberprzemocy dyrektora i pedagoga szkolnego.
4. Analiza zdarzenia cyberprzemocy przy współudziale wychowawcy, pedagoga i dyrektora szkoły.

Gdy sprawca jest nieznany

1. Przerwanie aktu cyberprzemocy (zawiadomienie administratora serwisu w celu usunięcia materiału).
2. Poinformowanie rodziców ofiary cyberprzemocy o zdarzeniu.
3. Powiadomienie policji o cyberprzemocy (podjęcie czynności śledczych).
4. Ustalenie i udzielenie wsparcia/ porady ofierze cyberprzemocy przy współpracy z jego rodzicami (zapewnienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej poszkodowanemu).

Gdy sprawca jest uczeń szkoły

1. Przerwanie aktu cyberprzemocy (usunięcie materiału).
2. Poinformowanie rodziców sprawcy i ofiary cyberprzemocy o zdarzeniu.
3. W przypadku gdy cyberprzemoc w rażący sposób narusza godność ofiary dyrektor szkoły decyduje o powiadomieniu policji i /lub Sądu Rodzinnego.
4. Wobec ucznia stosuje się kary zapisane w Statucie Szkoły.
5. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.
6. Ustalenie i udzielenie wsparcia / porady ofierze cyberprzemocy przy współpracy z jego rodzicami (zapewnienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej poszkodowanemu).
7. Monitorowanie sytuacji ucznia – ofiary cyberprzemocy.

14. Procedura postępowania w sytuacji agresji ucznia w stosunku do nauczycieli

1. Poszkodowany nauczyciel powiadamia dyrektora/wicedyrektora szkoły.
2. Dyrektor wyjaśnia okoliczności zajścia, powiadamia wychowawcę ucznia.
3. Dyrektor wzywa policję.
4. Wychowawca wzywa rodziców ucznia.
5. Wobec ucznia stosuje się kary zapisane w Statucie Szkoły.
6. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

15. Procedura postępowania w sytuacji przemocy fizycznej pozaszkolnej względem ucznia

1. W przypadku zgłoszenia przez ucznia lub zauważenia przez pracownika szkoły śladów przemocy fizycznej u ucznia, pracownik zobowiązany jest niezwłocznie powiadomić o tym fakcie wychowawcę, pedagoga lub dyrekcję szkoły.
2. Ogólnych oględzin dokonuje pielęgniarka szkolna lub osoby wyznaczone przez dyrektora, sporządzając odpowiednią notatkę :
Dnia na ciele dziecka stwierdzono krwawe wybroczyny w okolicach, zasinienia w okolicach
3. Wychowawca wraz z pedagogiem rozmawia z dzieckiem.
4. Pedagog sporządza notatkę z rozmowy w dzienniku pedagoga.
5. Gdy wymaga tego stan zdrowia dziecka, wychowawca zawiadamia rodziców, wzywa pogotowie ratunkowe i powiadamia policję..
6. W szczególnych przypadkach zakładana jest Niebieska Karta a następnie zawiadamiany Sąd Rodzinny.
7. Wychowawca zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie interwencji wychowawczych.

16. Procedura postępowania dyrektora szkoły w przypadku, gdy policja dokonuje zatrzymania nieletniego sprawcy czynu karalnego przebywającego na zajęciach w szkole

1. Funkcjonariusz Policji przedstawia dyrektorowi/wicedyrektorowi powód przybycia i okazuje się legitymacja służbową.
2. Dyrektor zapisuje dane osobowe i numer legitymacji służbowej policjanta celem sporządzenia własnej dokumentacji.
3. Policjant informuje dyrektora o zamiarze zatrzymania ucznia.
4. Pedagog szkolny lub nauczyciel sprowadza nieletniego do gabinetu dyrektora, gdzie policjant informuje go o przyczynach przybycia i czynnościach, jakie zostaną wykonane w związku ze sprawą np. przesłuchanie, okazanie.
5. Policja informuje rodziców nieletniego, opiekunów prawnych o wykonanych czynnościach i zobowiązuje ich do przybycia do szkoły, komendy lub komisariatu policji, celem uczestniczenia w czynnościach.
6. Dyrektor/wicedyrektor szkoły informuje telefonicznie rodziców o podjętych działaniach względem ich dziecka przez Policję. W przypadku braku kontaktu telefonicznego sporządza pisemną informację i przesyła do miejsca ich zamieszkania.
7. W przypadku niemożności uczestnictwa rodziców w przesłuchaniu nieletniego, dyrektor wyznacza wychowawcę, nauczyciela lub pedagoga szkolnego do uczestnictwa w czynnościach, które są przeprowadzane w szkole lub w jednostce Policji.
8. Po wykonaniu czynności policjant za pisemnym potwierdzeniem odbioru przekazuje nieletniego rodzicom lub opiekunowi prawnemu. W przypadku, gdy czynności wykonywane są w obecności pedagoga szkolnego, po ich zakończeniu policja odwozi ich do szkoły lub miejsca zamieszkania.
9. W przypadku zaistnienia przesłanek do zatrzymania nieletniego w Policijnej Izbie Dziecka policjant informuje o tym rodziców, dyrektora szkoły.
10. Przy realizacji czynności związanych z zatrzymaniem nieletniego- ucznia na terenie szkoły należy zachować dyskrecję nie nagłaśniając sprawy.

17. Procedura postępowania dyrektora/wicedyrektora, pedagoga szkolnego w przypadku uzyskania informacji o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu na terenie szkoły.

1. Dyrektor/wicedyrektor lub pedagog przyjmuje do wiadomości informację o przestępstwie (wykroczeniu), zapewnia dyskrecję przekazującemu informację poprzez wysłuchuje go bez świadków, o ile to możliwe w pomieszczeniu zamkniętym. Odnotowuje personalia uczestników i świadków, godzinę zgłoszenia oraz zawiadamia policję.
2. Zapewnia, w miarę potrzeby, niezbędną pomoc lekarską pokrzywdzonym.
3. Bez zbędnej zwłoki sprawdza w dostępny sposób wiarygodność informacji, jeżeli uczeń podaje świadków, to w rozmowie z jak najmniejszą ilością świadków należy uwiarygodnić informacje,
4. Sprawdza, czy zdarzenie zaistniało na terenie szkoły oraz czy miało miejsce w trakcie zajęć szkolnych jego uczestników.
5. W rozmowie z pokrzywdzonym ustala liczbę sprawców i ich dane personalne.
6. Nie nagłaśnia zdarzenia.
7. W przypadku braku wątpliwości, co do faktu zaistnienia zdarzenia, o ile jest to konieczne i możliwe, należy zatrzymać do czasu przybycia policji ofiarę przestępstwa i jego sprawcę (ów). Konieczność zatrzymania może wynikać z faktu zakończenia przez nich zajęć szkolnych bądź próby ucieczki, ukrycia skradzionych przedmiotów. O fakcie zatrzymania bezwzględnie należy powiadomić rodziców lub opiekunów prawnych.
8. Nie należy zatrzymywać na „siłę” sprawcy czynu, ale w ramach swojego autorytetu spowodować, by pozostał pod opieką pedagoga szkolnego, wychowawcy klasy lub nauczyciela w oddzielnym pomieszczeniu do chwili przybycia policji.
9. Jeżeli sprawców jest kilku w miarę możliwości należy umieścić ich w oddzielnych pomieszczeniach.
10. Ofiarę należy odizolować od sprawców.
11. W przypadku odnalezienia rzeczy pochodzących z przestępstwa lub służących do popełnienia przestępstwa należy je zabezpieczyć.
12. Zakazy:
 - Nie należy „na własną rękę” konfrontować uczestników zdarzenia, dążyć do pojednania itp.
 - Bezwzględnie nie należy dokonywać przeszukania teczek, toreb, kieszeni.

18. Procedura postępowania w przypadku żałoby po śmierci ucznia (za wyjątkiem śmierci samobójczej)

1. Działania interwencyjne:
 - dyrektor informuje nauczycieli i wychowawców o śmierci ucznia
 - pedagog przypomina zasady dyskusji z uczniami, uwzględniając elementy odreagowania na godzinach wychowawczych, innych lekcjach,
 - wychowawca informuje uczniów na forum klasy,
 - dyrektor stwarza możliwość uczestniczenia w ceremoniach pogrzebowych.
2. Działania naprawcze:
 - wychowawca ocenia potrzeby, monitoruje stan psychiczny uczniów ze szczególnym uwzględnieniem reakcji stresu pourazowego, zwraca uwagę na uczniów, u których stwierdza się szczególnie ostry lub chroniczny przebieg reakcji,
 - wychowawca konsultuje sytuację z pedagogiem, pedagog zasięga opinii specjalistów z PPP,
 - pedagog ułatwia kontakt ze specjalistami z placówek wsparcia zewnętrznego.

19. Procedura postępowania nauczycieli w przypadku konieczności zawiadomienia o śmierci ucznia

1. Powiadomianie o śmierci zawsze powinno się odbywać „twarzą w twarz”.
2. Prawidłowe powiadomienie o śmierci musi spełnić następujące warunki:
 - dostarczyć niezbędne informacje;
 - udzielić pierwszego wsparcia rodzinie;
 - ochronić godność;
 - okazać szacunek wobec ofiary jak i powiadamianej rodziny.
3. Powiadomienie powinno odbyć się w czasie możliwie jak najkrótszym od ustalenia tożsamości ofiary i ustalenia tożsamości osób jej najbliższych,
4. Przed powiadomieniem należy zebrać informacje o relacjach ofiary z osobą powiadamianą, o stanie zdrowia osoby powiadamianej (zwłaszcza choroby serca, krążenia, cukrzyca itp.), które są istotne do przewidywania sposobu reakcji osoby powiadamianej. Osoby powiadamiane mogą reagować w sposób bardzo emocjonalny, mogą potrzebować pierwszej pomocy. Warto przygotować sobie wsparcie pogotowia medycznego, żeby móc umożliwić w razie potrzeby natychmiastową interwencję lekarską,
5. Powiadomienie o śmierci powinno odbywać się, przez co najmniej dwie osoby. Jedna udziela informacji, druga zaś obserwuje reakcję osoby powiadamianej. Powiadomienie powinno odbyć się na terenie przyjaznym osobie powiadamianej.
6. Zawiadomienie powinno być możliwie jak najprostsze. Powinno się wyrazić współczucie i zrozumienie.
7. Trzeba być przygotowanym na udzielenie wszystkich informacji, jakich będzie wymagała osoba powiadamiana. Osoby te często czują potrzebę dowiedzenia się szczegółów dotyczących śmierci bliskiego, okoliczności itp. (jak, w jaki sposób, kiedy, gdzie). Udzielane informacje powinny być proste i zwięzłe. Należy unikać drastycznych szczegółów i informacji niepotrzebnych, odnoszących się do drugorzędnych elementów sprawy.
8. Należy skupić się na udzieleniu pomocy i wsparcia rodzinie zmarłego.
9. Nie należy, po zawiadomieniu o śmierci, zostawić rodziny i bliskich zmarłego samych, bez opieki. Powinien zostać pracownik szkoły lub psycholog tak długo, aż minie pierwsza reakcja-szok lub pojawiają się osoby bliskie np. członkowie rodziny, znajomi, przyjaciele. Należy podać swoje dane kontaktowe (telefon, ewentualnie adres), aby udzielić informacji i wsparcia, w razie potrzeby. Aby rodzina ofiary nie czuła się osamotniona, należy podać adresy instytucji udzielających wsparcia.
10. Jeżeli rodzina zmarłego nie znajduje się w miejscu zamieszkania, należy powiadomić sąsiadów o potrzebie kontaktu z rodziną (powodem jest wydarzenie nadzwyczajne, interwencja z udziałem lekarza itp.), natomiast nie należy udzielać szczegółowych informacji sąsiadom, nie należy wspominać o śmierci, aby to nie oni zawiadomili rodzinę zmarłego.
11. W realiach szkolnych rodzina nie powinna dowiadywać się o śmierci ucznia z mediów lub od osób trzecich. Obowiązek informowania leży po stronie personelu szkoły, dyrekcji.
12. Absolutnie unikać należy powierzania zadania informowania o śmierci dzieciom lub nastolatkom.

20. Procedura postępowania w przypadku epizodu psychotycznego ucznia

1. Działania interwencyjne nauczycieli
 - nie pozostawiaj ucznia samego,
 - reaguj spokojnie, łagodnie,
 - bez rozgłosu przeprowadź ucznia w spokojne miejsce,
 - na ile to możliwe, nie rozpowszechniaj w szkole informacji o zdarzeniu,
 - zawiadom rodziców a w razie potrzeby pogotowie ratunkowe,
2. Działania naprawcze:
 - jeżeli uczeń wraca po leczeniu szpitalnym należy przygotować do tego klasę, np. przeprowadzić zajęcia edukacyjne na temat: „Czym jest choroba psychiczna” (jeżeli fakt choroby jest ogólnie znany)
 - wziąć pod uwagę skutki uboczne leczenia i choroby przy określeniu wymagań wobec ucznia.
 - konsultować postępowanie z lekarzem oddziałowym, na którym leczy się uczeń, który to lekarz jednak nie musi udzielać informacji.
 - udzielić elementarnego wsparcia rodzicom, w tym wskazać możliwość skorzystania z form pomocy dostępnych w PPP.

21. Procedura postępowania po zaistnieniu wypadku uczniowskiego

1. Jeżeli zdarzy się wypadek uczniowski każdy pracownik szkoły, który powziął wiadomość o wypadku, niezwłocznie zapewnia poszkodowanemu opiekę, w szczególności sprowadzając fachową pomoc medyczną, a w miarę możliwości udzielając poszkodowanemu pierwszej pomocy i wzywa rodziców.
2. Pracownik zawiadamia dyrektora/wicedyrektora.
3. Jeśli nauczyciel ma w tym czasie zajęcia z klasą- prosi o nadzór nad swoją klasą kolegę uczącego w najbliższej sali.
4. Po przybyciu do szkoły rodzice/opiekun prawny lub lekarz pogotowia ratunkowego przejmują odpowiedzialność za ucznia. Szkoła udziela tym osobom wszelkiej koniecznej pomocy.
5. Jeśli wypadek został spowodowany niesprawnością techniczną pomieszczenia lub urządzeń- miejsce wypadku należy pozostawić nienaruszone w celu dokonania oględzin lub szkicu,
6. Jeśli wypadek zdarzyłby się w godzinach wieczornych (wieczorki, dyskoteki itp.), gdy nie ma dyrektora/wicedyrektora szkoły, nauczyciel decyduje sam o postępowaniu. W każdym trudniejszym przypadku nauczyciel wzywa pogotowie ratunkowe oraz telefonicznie powiadamia dyrektora/wicedyrektora, następnie zawiadamia rodziców,
7. Jeśli wypadek zdarzył się w czasie wycieczki (biwaku)- wszystkie stosowne decyzje podejmuje kierownik imprezy i odpowiada za nie.
8. O wypadku śmiertelnym, ciężkim i zbiorowym zawiadamia się niezwłocznie prokuratora i kuratora oświaty.
9. O wypadku, do którego doszło w wyniku zatrucia zawiadamia się niezwłocznie państwowego powiatowego inspektora sanitarnego.
10. Nauczyciel, w obecności którego zdarzył się wypadek, zobowiązany jest do sporządzenia notatki z zajścia w zeszycie wypadków znajdującym się w sekretariacie szkoły.

INNE SYTUACJE W SZKOLE - WYBRANE ZDARZENIA

22. Procedura postępowania w przypadku ewakuacji szkoły na wypadek pożaru lub innego zagrożenia

Dyrektor szkoły:

- 1) ustala warianty opuszczenia obiektu, obiektów zależne od możliwości powstania np. pożaru w poszczególnych jego częściach, uwzględniając kolejność opuszczania pomieszczeń czy kondygnacji oraz wyznacza osoby odpowiedzialne za przebieg ewakuacji,
- 2) ustala miejsce koncentracji osób ewakuowanych poza budynkiem z uwzględnieniem niekorzystnych warunków atmosferycznych
- 3) wyznacza pracowników odpowiedzialnych za:
 - a. otwarcie wszystkich drzwi ewakuacyjnych,
 - b. sprawdzenie czy wszystkie osoby opuściły ewakuowany rejon,
 - c. informowanie jednostek interwencyjnych (np.: straży pożarnej, pogotowia energetycznego) o lokalizacji głównych wyłączników energii, pomieszczeń w których występują materiały niebezpieczne pożarowo, żrące, toksyczne itp.,
- 4) określa rodzaj mienia podlegający ewakuacji (urządzenia, dokumentacja, przedmioty, dzienniki lekcyjne) i miejsce ich składowania.

Organizacja ewakuacji

- 1) W przypadku wystąpienia zagrożenia powodującego konieczność przeprowadzenia ewakuacji osób i mienia ze wszystkich pomieszczeń, decyzję o podjęciu ewakuacji podejmuje Dyrektor szkoły lub osoba przez niego upoważniona.
- 2) Decyzja o zarządzeniu ewakuacji musi uwzględniać informacje o zakresie ewakuacji, liczbie osób przewidzianych do ewakuacji, a także drogi, kierunki i kolejność opuszczania obiektu (kondygnacji, budynku)
- 3) Po podjęciu decyzji o ewakuacji osób i mienia należy niezwłocznie powiadomić wszystkich pracowników, dzieci oraz osoby przebywające na terenie ewakuowanego odcinka o powstaniu i charakterze zagrożenia oraz konieczności przeprowadzenia ewakuacji.
- 4) Kierujący akcją ewakuacyjną wyznacza na poszczególnych kondygnacjach osoby odpowiedzialne za przebieg ewakuacji grup uczniów, ustala ewentualną potrzebę ewakuacji sprzętu i mienia, określając w tym celu sposoby, kolejność i rodzaj ewakuowanego mienia.
- 5) W pierwszej kolejności należy ewakuować osoby, dzieci z tych pomieszczeń, w których powstał pożar, lub które znajdują się na drodze rozprzestrzeniania się ognia oraz pomieszczeń, z których wyjście lub dotarcie do bezpiecznych dróg ewakuacji może zostać odcięte przez pożar lub zadymienie. Następnie należy ewakuować osoby zaczynając od najwyższych kondygnacji. Pierwszeństwo mają osoby o ograniczonej z różnych względów zdolności poruszania się.
- 6) Podczas ewakuacji z pomieszczeń, uczniów należy kierować na poziome drogi ewakuacyjne (korytarze), a następnie zgodnie z kierunkami określonymi przez znaki ewakuacyjne, na klatki schodowe (pionowe drogi ewakuacyjne) i wyjścia poza obszar zagrożony lub na zewnątrz obiektu.
- 7) Osoby z ograniczoną zdolnością poruszania się należy ewakuować przy wykorzystaniu wózków bądź przenosić na rękach.
- 8) W przypadku blokady dróg ewakuacyjnych, należy niezwłocznie, dostępnymi środkami, np.: telefonicznie, bezpośrednio lub przy pomocy osób znajdujących się na zewnątrz odciętej strefy, powiadomić kierownika akcji ewakuacyjnej; ludzi odciętych od wyjścia, a znajdujących się w

strefie zagrożenia, należy zebrać w pomieszczeniu najbardziej oddalonym od źródła pożaru i w miarę posiadanych środków oraz istniejących warunków ewakuować na zewnątrz, przy pomocy sprzętu ratowniczego przybyłych jednostek ratowniczych.

- 9) Przy silnym zadymieniu dróg ewakuacyjnych należy poruszać się w pozycji pochylonej starając się trzymać głowę jak najniżej, ze względu na mniejsze zadymienie panujące w dolnych partiach pomieszczeń; należy poruszać się wzdłuż ścian by nie stracić orientacji. Usta i drogi oddechowe należy zasłaniać chustką zmoczoną w wodzie – sposób ten ułatwia oddychanie.
- 10) W czasie ewakuacji niewskazane jest:
 - dokonywanie jakichkolwiek czynności wywołujących panikę,
 - prowadzenie zamieszania poprzez zmianę kierunku ewakuacji,
 - zatrzymywanie lub tamowanie ruchu w inny sposób,
- 11) Ewakuacja mienia nie może odbywać się kosztem sił i środków niezbędnych do ewakuacji i ratowania ludzi.
- 12) Ewakuację mienia należy przeprowadzić w następującej kolejności:
 - dokumentacja szkoły,
 - sprzęt elektroniczny, w tym komputerowy,
 - pomoce dydaktyczne o znacznej wartości,
 - księgozbiór,
 - pozostałe wyposażenie i sprzęt szkolny

Należy wykorzystywać wszystkie sprawne fizycznie osoby nadające się do demontażu i ewakuacji mienia.

- 13) Po opuszczeniu budynku szkoły opiekun danej grupy zobowiązany jest do sprawdzenia czy wszystkie osoby z jego grupy opuściły poszczególne pomieszczenia; w razie podejrzenia, że ktoś został w zagrożonej strefie, należy bezzwłocznie zgłosić ten fakt jednostkom ratowniczym będącym na miejscu akcji.

Przebieg ewakuacji:

1. W budynku szkoły ogłosić sygnał alarmowy „EWAKUACJA” głosem dzwonka mosiężnego - dźwięk przerywany 3-krotnie.
2. Otworzyć drzwi sal lekcyjnych, powiadamiając wszystkich o charakterze zagrożenia i konieczności ewakuacji; apelować o zachowanie spokoju.
3. Określić kolejność i sposób ewakuacji.
4. Uformować grupy ewakuacyjne na korytarzach pod opieką nauczycieli prowadzących zajęcia dydaktyczne; na czoło grupy należy wyznaczyć nieformalnego przywódcę grupy klasowej; nauczyciel wychodzi z sali lekcyjnej ostatni, zabierając ze sobą dziennik; uczniowie zostawiają wszystkie przedmioty (torby, plecaki, teczki itp.).
5. Wskazać uczniom kierunek ewakuacji oraz określić miejsce zbiórki (boisko szkolne, dziedziniec szkoły itp.).
6. Na miejscu zbiórki nauczyciele muszą obowiązkowo sprawdzić listę swojej klasy.
7. W razie podejrzenia, że ktoś mógł pozostać w strefie zagrożonej, należy powiadomić służby ratownicze.
8. Po sprawdzeniu listy uczniów nauczyciel zobowiązany jest sprawdzić ich stan zdrowia zwracając szczególną uwagę na zawroty głowy, chwilowe omdlenia, złamania, potłuczenia itp.
9. Wszystkich poszkodowanych należy traktować jako ofiary zdarzenia i udzielić im pomocy przedmedycznej, medycznej lub szpitalnej.
10. Niedopuszczalne jest zezwolenie na rozejście się uczniów do domów bez wcześniejszego powiadomienia o zdarzeniu rodziców.
11. Po zakończeniu ewakuacji osób przystąpić do ewakuacji mienia począwszy od pomieszczeń zagrożonych pożarem

23. Procedura postępowania w przypadku pożaru w budynku szkoły

1. W sytuacji zagrożenia pożarem należy zachować przede wszystkim spokój, ocenić sytuację i podjąć działania zgodnie z obowiązującymi procedurami..
2. Jeżeli zauważy się pożar lub otrzyma informację o pożarze, należy natychmiast zaalarmować wszystkie osoby znajdujące się w bezpośrednim otoczeniu strefy objętej pożarem oraz Państwową Straż Pożarną lub zadzwonić pod numer alarmowy **112**.
3. Należy użyć ustalonego alarmu pożarowego sygnalizowanego przez dzwonek szkolny (3 krótkich dzwonek).
4. O zdarzeniu należy poinformować natychmiast dyrektora szkoły lub jego zastępcę.
5. Należy bezzwłocznie przystąpić do gaszenia pożaru przy pomocy sprzętu gaśniczego znajdującego się w budynku.
UWAGA!
Nie wolno gasić ognia, którego nie jest się w stanie opanować!
Nie gasi się wodą urządzeń pod napięciem oraz cieczy łatwopalnych!
6. Dyrektor zarządza ewakuację ze strefy zagrożonej. Ewakuacja odbywa się zgodnie z procedurami.
7. Do przybycia Straży Pożarnej akcją kieruje dyrektor lub osoba przez niego wyznaczona.
8. Wszyscy pracownicy muszą bezwzględnie podporządkować się poleceniom kierującego akcją.
9. Jeżeli to możliwe, dyrektor poleca usunąć z miejsca pożaru i bezpośredniego sąsiedztwa wszelkie znajdujące się tam materiały palne, wybuchowe, toksyczne, a także cenny sprzęt i urządzenia oraz ważne dokumenty, nośniki informacji itp.
10. Nie należy otwierać – bez wyraźnej potrzeby – drzwi i okien do pomieszczeń objętych pożarem.
11. Otwierając drzwi do pomieszczeń, w których powstał pożar, należy zachować szczególną ostrożność.
12. Dowódcę przybyłych jednostek należy powiadomić o sytuacji i podjętych dotychczas działaniach.

24. Procedura postępowania w przypadku ataku terrorystycznego

Wtargnięcie napastników do obiektu

1. Poddaj się woli napastników – wykonuj ściśle ich polecenia.
2. Staraj się zwrócić uwagę napastników na fakt, że mają do czynienia z ludźmi (personifikowanie siebie i innych – zwracaj się do uczniów po imieniu – zwiększa szansę ich przetrwania).
3. Pytaj zawsze o pozwolenie, np. gdy chcesz się zwrócić do uczniów z jakimś poleceniem.
4. Zapamiętaj szczegóły dotyczące porywaczy i otoczenia – informacje te mogą okazać się cenne dla służb ratowniczych.
5. Staraj się uspokoić dzieci – zapanuj w miarę możliwości nad własnymi emocjami.
6. Dopóki nie zostanie wydane polecenie wyjścia:
 - nie pozwól dzieciom wychodzić z pomieszczenia oraz wyglądać przez drzwi i okna,
 - nakaż dzieciom położyć się na podłodze.
7. W chwili podjęcia działań zmierzających do uwolnienia, wykonuj polecenia grupy antyterrorystycznej.
8. Po zakończeniu akcji:
 - sprawdź obecność dzieci celem upewnienia się, czy wszyscy opuścili budynek - o braku któregokolwiek dziecka poinformuj Policję,
 - nie pozwól żadnemu z dzieci samodzielnie wrócić do domu,
 - prowadź ewidencję dzieci odbieranych przez rodziców/osoby upoważnione.

Użycie broni palnej na terenie szkoły

W sytuacji bezpośredniego kontaktu z napastnikiem:

1. Nakaż dzieciom położyć się na podłogę.
2. Staraj się uspokoić dzieci.
3. Dopilnuj, aby dzieci nie odwracały się tyłem do napastników w przypadku polecenia przemieszczania się.
4. Jeżeli terroryści wydają polecenia, dopilnuj, aby dzieci wykonywały je spokojnie .
5. O ile to możliwe zadzwoń pod jeden z numerów alarmowych
- UWAGA!** Nie rozłączaj się i staraj się, jeśli to możliwe, na bieżąco relacjonować sytuację.
8. Po opanowaniu sytuacji:
 - upewnij się o liczbie osób poszkodowanych i sprawdź, czy strzały z broni palnej nie spowodowały innego zagrożenia (np. pożaru),
 - zadzwoń lub wyznacz osobę, która zadzwoni pod jeden z numerów alarmowych
 - udziel pierwszej pomocy najbardziej potrzebującym,
 - w przypadku, gdy ostrzał spowodował inne zagrożenie podejmij odpowiednie do sytuacji działania.
 - zapewnij osobom uczestniczącym w zdarzeniu pomoc psychologiczną.

Postępowanie w sytuacji otrzymania informacji o podłożeniu ładunku wybuchowego:

1. Dyrektor powiadamia Policję.
2. Przeprowadza ewakuację budynku zgodnie z procedurami.

Wykrycie/ znalezienie bomby (podejrzanego przedmiotu)

1. Nie dotykaj podejrzanego przedmiotu.
UWAGA! Jeśli widzisz „bombę” to oznacza, że jesteś w polu jej rażenia.
2. Zadzwoń na policję.
3. Zabezpiecz, w miarę możliwości, rejon zagrożenia w sposób uniemożliwiający dostęp osobom postronnym – głównie uczniom, nie narażaj siebie i innych na niebezpieczeństwo.
4. Powiadom o zagrożeniu personel szkoły oraz uczniów, w sposób nie wywołujący paniki!
5. Zarządź przeprowadzenie ewakuacji zgodnie z obowiązującą instrukcją.

25. Procedura postępowania w przypadku zabójstwa/samobójstwa

1. Natychmiast o zdarzeniu powiadomić dyrektora/wicedyrektora szkoły.
2. Dyrektor/wicedyrektor powiadamia Policję, pogotowie ratunkowe i przełożonych.
3. Pedagog powiadamia Poradnię Psychologiczną – Pedagogiczną i organizuje we współpracy pomoc psychologiczną uczniom i nauczycielom.
4. Dyrektor/wicedyrektor zabezpiecza miejsce zdarzenia do czasu przybycia policji.
5. Nie należy udzielać informacji mediom, dopóki o śmierci nie powiadomi się najbliższej rodziny.
6. Dyrektor wyznacza osobę do jak najszybszego powiadomienia najbliższej rodziny o śmierci dziecka. Należy zrobić to twarzą w twarz, unikać telefonu lub poczty.
7. Dyrektor w miarę możliwości organizuje pomoc i wsparcie rodzinie zmarłego, w razie potrzeby należy powiadomić pogotowie ratunkowe.
8. Dyrektor organizuje pracę szkoły w ten sposób, aby możliwy był proces interwencji kryzysowej – udzielenie wsparcia psychologicznego uczniom, pomoc w odreagowaniu traumatycznych przeżyć.

26. Procedura kontaktowania się z mediami w sytuacjach kryzysowych

1. Dyrektor sam kontaktuje się z mediami lub wyznacza osobę do kontaktu z mediami.
2. Nikt, poza wskazaną osobą, z członków rady pedagogicznej ani z pracowników szkoły nie udziela wywiadów.

Podstawa prawna:

9. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U.Nr 89, poz. 590).
10. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002r. o stanie klęski żywiołowej (Dz.U.Nr 62, poz.558 z późn. zm.).
11. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002r. o stanie wyjątkowym (Dz.U. Nr 113, poz. 985 z późn. zm.).
12. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 o Policji (Dz. U. z 2002 r., nr 7, poz. 58 z późn. zm.).
13. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz.U. z 2002r., Nr 147, poz.1229 z późn. zm.).
14. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 października 2006 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2006 nr 191, poz. 1415).
15. Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz.U z 2006 nr 191, poz. 1410).
16. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie powszechnej samoobrony ludności (Dz.U z 1993 nr 91, poz. 421).
17. Ustawa z dnia 7 września 1991 o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.).
18. Ustawa z dnia 26 października 1982 o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2002 r. nr.11, poz.109 z późn. zm.).
19. Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 o przeciwdziałaniu narkomani (Dz. U. z 2003 r. Nr 24, poz.198
20. Ustawa z dnia 26 października 1982 o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2002 r., nr 147, poz. 1231 z późn. zm.)
21. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki socjalnej z dnia 28 maja 1996 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem (Dz. U. z 2003 r. Nr 26, poz. 226)
22. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz. U. z 2003 roku, Nr 169, poz. 1650 – tekst jednolity)
23. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i administracji z dnia 16 czerwca 2003 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz. U. z 2003 r. Nr.21, poz. 94 z późn. zm.)
24. Rozporządzenie ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr.6, poz. 69.